

ΚΑΤΙ ΓΙΑ ΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΜΑΣ ΓΛΩΣΣΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ. «Πρόδες στήν ἐκπαιδευτικῇ ἀναγέννησῃ» (Μ. Τριανταφύλλιδη). —, Στὴν ἀναμορφωτικῇ κίνησῃ, ποὺ γίνεται λίγα χρόνια τόρα στὴν Ἑλλάδα μας, καὶ ποὺ εἶναι πλατειὰ πέρα πέρα πολιτικὴ-κοινωνική, σπουδαία θέση ἔχει κι' ἡ γλωσσοεκπαίδευτικὴ μεταρρύθμιση.

Ο σχολιαστικισμὸς χτυπεῖται κατακέφαλα, ἡ σκλαβεῖα τοῦ σχολειοῦ μας τσακίζεται, κι' ἀκράτητο τόρα τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀλήθειας θὰ ποτίζῃ ἄφθονα κι' ἀνεμπόδιστα τὴν Ἑλληνικὴ καρδιὰ καὶ τὸν Ἑλληνικὸ νοῦ.

“Οπως εἶναι φυσικὸ ἔνα ἀνορθωτικὸ, κίνημα δὲ μπορεῖ νᾶναι μονόπλευρο” θὰ ἔχῃ πάντα τὴν πλατειὰ δράση ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ θὰ ἔσταζῃ καὶ θὰ προσπαθῇ νὰ διορθώσῃ κάθε στραβό.

Ως τόρα ἔνας σπουδαιότατος παράγοντας τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς, τὸ σχολειό μας, ἥταν σκλαβωμένο καὶ μὲ ἀνοιχτὰ ζέρια μὲ φωνὲς ἵκετευτικὲς γύρευε βοήθεια κι' ἐλευθερία.

Οἱ ἄκαπτοι κι' ἀναίσθητοι τύραννοι του ἥταν ὁ ἀναζρονισμὸς τὸ ἀναποδογύρισμα δῆλο. τῆς δρυθῆς σκέψεως, ἡ ἀκαταλόγιστη προγονοπληξία. Αὐτὰ μᾶς θάμπωναν τὰ μάτια, μᾶς ἔσθηναν κάθε σημαδί τῆς τορινῆς ζωῆς μᾶς ἔδειχναν σάν σὲ νεφέλωμα μέσα, τὸ πανώροι δῆθεν ἄγαλμα τοῦ ἀλασικισμοῦ νεκρωμένο δῆμος πιά, ποὺ συστατικά του ἥταν τύποι καὶ φράσεις μὲ ἔννοια ζωῶς κάποτε, πάντα δῆμος χωρὶς αἰσθημα.

Τὸ σχολειό μας — κι' ἔχω στὸ νοῦ μου τὸ Δημοτικό — ὑπῆρετοῦσε καὶ λάτρευε ξόανα σάν: τοῖς πατράσι, ταῖς πατρίσι, βελτίων βέλτιστος, δείκνυμι, κ.τ.λ.

Προσπαθοῦσαν οἱ δασκάλοι νὰ μασκαρέψουν τὴν πραγματικότητα νὰ τὴν ντύσουν μὲ χιτῶνας καὶ ἱμάτια γιὰ νὰ τὴν κάμουν δῆθεν ὥραια, Ἑλληνική.

Φκιάσμε τότε τερατῶδες δῆθεν κι' δλέθριο καὶ τρομερὸ καὶ τὸ σκιάχτο τοῦ μαλλιαρισμοῦ, ἐνὸς τίτλου ποὺ μεγαλόμυσαλοι καὶ μεγαλόκαρδοι γλωσσοπορφῆτες μας τὸν θεωροῦσαν μεγάλη τους τιμῆ.

Καὶ κυτάξαμε νὰ τὸ διώχωμε νὰ τὸ ἔξαφανίσωμε μὲ τὸ ἱερὸ καὶ πανίσχυρο δῆθεν σύμβολο τῆς καὶ αὐτὸς της.

Πολεμούσαμε δῆλο. τὴν ζωὴ μὲ τὴν νέκρα, τὸ ποτάμι μὲ τὸ στεκάμενο νερό, κτυπούσαμε τὸ σημερινὸ κανόνι μὲ ἔνα δόρυ.

Ἡ κοινωνία μας συντηρητικὴ καὶ παραστρατημένη ἀπὸ ἀλλόκοτη νοοτροπία, δούλευε χρόνια τόρα στὴ ματαιοπονία αὐτῆ.

Καὶ βλάφτηκε σὲ μεγάλο βαθμὸ-ἀνατροφὴ - πολιτικὸς κ.τ.λ.—γιατὶ σάν εὐφάνταστη κι' εὐπιστη γελάστηκεν ἀπὸ τὴν φεύτηκή αἴγλη νεκρῶν πραγμάτων.

Κι' ἔπειτε ἡ ἴδια κοινωνία, ποὺ ἀσυναίσθητα καταλάβαινε τὴν ἐκπαιδευτική τῆς κακομοιού καὶ τὶς συνέπειές της, νὰ τὴν νοιώσῃ ἔκπαθασμένη, νὰ πολεμήσῃ ἡ ἴδια τὴν παλιὰ τῆς νοοτροπία, νὰ ζητήσῃ τὴν ἀποκατάσταση τῆς πραγματικότητας.

Ἡ γλωσσοεκπαίδευτικὴ μεταρρύθμιση, στὴ βάση τῆς ἔχει τὴ γενικὴ παρόρμηση — ἔκτὸς ἀπὸ μικρὲς ἔξαρέσεις—εἶναι μιὰ πνευματικὴ ἐπανάσταση γενικευμένη, ποὺ κάνει ἡ Ἑλληνικὴ νοοτροπία κατὰ τὸν ἔαντοῦ της. Κι' δπως εἶναι φυσικό, σηματιφόροι τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς εἶναι οἱ δασκάλοι.

“Οποιος παρακολούθει τὴν ἐκπαιδευτικὴ κίνηση τῆς Ἑλλάδος τόρα, θὰ δῆ δλοφάνερα, διτὶ τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι γενικὸ οἱ προστάθειες κι' οἱ ἀπαίτησεις στὰς γενικὲς γραμμὲς ἴδιες. Περιοδικά, διαλέξεις, φροντιστήρια καὶ συζητήσεις ἔγιναν καὶ γίνονται διαρκῶς ἀπὸ δασκάλους, δχι πιὰ σχολιαστικὰ καὶ στενοκέφαλα μὰ συγχρονιστικὰ γεμάτα φῶς καὶ ζωή.

Ἡ μεταρρύθμιση δὲ γίνεται ἐκ τῶν ἄνω, εἶναι ἀπαίτηση κι' ἐπιβολὴ σὰ νὰ ποῦμε τῆς κοινωνίας, ποὺ ἡ κυβέρνηση μόνο τὴν χειρονομία ἔκανε σ' αὐτῇ.

Δουλεύουν οἱ πολλοὶ τόρα γι' αὐτήν ἀλλος μὲ πόθῳ μόνο κι' ἐνδιαφέρο κι' ἄλλος μὲ ἔργα κι' ὑποδεῖξεις.

Ἡ εἰδινὴ ἐπίσημη ὑπῆρεσία θὰ ωμονίσῃ ἂς πῶ καλλίτερα, ἔνα κομμάτι τοῦ κοινωνικοῦ μας μηχανισμοῦ ποὺ ἥταν σκουριασμένο καὶ δὲ δούλευε καλά, μὲ τὴν ἐπιδοθήσιμην καὶ τὴν ἀπαίτηση τῶν πολλῶν. Ἡ ἔννοια καὶ ἡ ἔκταση τῆς γλωσσοεκπαίδευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἔχει ἔξηγηγθῆ πολὺ διαφωτιστικὰ μὲ διαλέξεις καὶ ἄλλες μελέτες εἰδικές, ἡ

πρακτική της δὲ ἐκδήλωση γίνεται μὲ τὰ νέα ἀναγνωστικά βιβλία Α', Β', Γ', καὶ Δ'. τάξεως στὴν ζωντανή μας γλῶσσα γραμμένα ποὺ μπῆκαν στὸ σχολεῖο ἄλλα ἀπὸ πέρους καὶ ἄλλα ἔφετος.

Ἐξαιρετικὴ ἀξία καὶ σημασία ἔχει τὸ Ἀλφαβητάριο ποὺ βγῆκε μόλις πρὸ μηνός· κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι τὸ πρῶτο τέλειο σχετικό βιβλίο ποὺ βλέπει τὸ Ἑλληνικὸ Δημοτικὸ σχολεῖο ἀράτου ιδρύθηκε.

Στὴν σημερινὴ μελέτη ἔσφυγα χωρὶς νὰ θέλω σὲ γενικότητες, ἐνὼς σκοπός μου ἡταν νὰ σχολιάσω μιὰ διάλεξη τοῦ κ. Μ. Τριανταφυλλίδη ἀνώτερου ἐπόπτου στὸ ὑπουργεῖο τῆς παιδείας δύος ἔτες ἔλεγα στὸ προηγούμενο φυλλάδιο τῶν «Γραμμάτων».

Ἡ διάλεξη αὐτὴ μὲ τὸν τίτλο πρός τὴν «Ἐκπαιδευτικὴ Ἀναγέννηση», ἔγινε τὴν ἔνοιξην τοῦ 1918 στοὺς δασκάλους τῶν Ἀθηνῶν γιὰ πρῶτο γλωσσικὸ μάθημα.

Ἐγεὶ δύος θά διῆ καθένας ἀμεση σχέση καὶ μεγάλη σημασία γιὰ τὴν μεταρρύθμιση..

Ο κ. Τριανταφυλλίδης δύοντες ὅσο λίγοι γιὰ τὸ δημοτικισμὸν καὶ τὴν ἐκπαίδευση.

Οἱ μελέτες του, ποὺ φαίνονται στὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδ. Ὁμίλου Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸ 1912, νομίζω, δείχγουν ἔναν ἀκαταπόντιο μελετήτη ποὺ ἔξονυχῆται κάθε τι, διαβάζει δλα τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ τοῦ χρησιμέψουν γιὰ τὴν θέση του.

Ἐξαιρετικὴ σημασία ἔχουν ἡ «Ὀρθογραφία μας» καὶ τὸ quo - usque - tandem· σ' αὐτὲς φαίνεται ἡ μεγάλη μεθοδικότητα, ὁ ὄρτιος ἐπιστημονικὸς ὀπλισμὸς μὲ τὸν ὄποιο ἔστινάζει κάθε ἔνσταση κάθε ἀντιλογία (βλ. δελτίο Ἐκπ. Ὁμίλου Ἀθηνῶν 1913 τόμος 2 καὶ τὸ τελευταῖο 1917-1919).

Ἐνὶ ἀλήθεια πῶς κάνει πάρα πολλὲς ὑποσημειώσεις μὰ χρήσιμες πάντα, ποὺ δείχνουν τὴν μεγάλη τον μελετηρότητα καὶ ὑπομονή. Τὶς γνῶμες του φωτίζει μὲ ντοκουμέντα ἀπὸ δλες τὶς πηγές, γνρίζει ἀκούραστο σ' ὅλα τὰ μονοτάτια τῆς πνευματικῆς μας ἔξελίξεως καὶ κουρβαλά ἐπόδια ἄρθρα καὶ πειστικά.

Θεωρῶ τὸν κ. Τριανταφυλλίδη ἔναν ἀπὸ τοὺς ἀνδρειωμένους πνευματικὰ σημαιοφόρους τοῦ Δημοτικισμοῦ, ἔναν ἀπὸ τοὺς ἀκούραστους καλλιεργητάς του, ποὺ τοῦ ἀνοίγουν τὸ δρόμο καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης τὸν ἀπολυμαίνουν ἀπὸ τὰ μικρόβια τοῦ ἀναχρονισμοῦ. «Ἄς δοῦμε τί λέει σὲ γενικὲς γραμμές στὸ πρῶτο του γλωσσικὸ μάθημα ποὺ ἀνάφερα:

Ἀπὸ τὸ 1800 ἐνῶ ἡ φυλή μας ζωντανεμένη καὶ ξυπνημένη προσπαθεῖ νὰ πετύχῃ τὴν πνευματική της ἀναγέννηση, δὲν είχε καλλιεργηθῆ πραχτικὰ ἡ ζωντανή μας γλῶσσα, καὶ τὴν ἀνάγκη αὐτὴ τὴν αἰσθάνοντας οἱ φωτισμένοι λόγιοι καὶ ἕτοιδαν νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα τῆς πολυγλωσσίας ἡ μᾶλλον τῆς ἀγλωσσίας, ποὺ κληρονόμησε τὸ ἔθνος ἀπὸ τὸ μεσαῖδα του.

Οἱ ἔθνικές καὶ μεγαλόκαρδες προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἀπέτυχαν, γιατὶ ἡ γλωσσολατρεία καὶ ἡ πρόδηλη ἀνάγκαζε τὴν κοινωνία μας νὰ βλέπῃ πίσω, νὰ εἰδωλοποιήσῃ γραμματικούς καὶ συντακτικούς τύπους, καὶ νὸ πιστεύῃ πῶς μ' αὐτὰ θὰ ἀνατυχήσῃ.

Μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἔθνους φίζωσε στὴν ψυχὴ τῆς τότε κοινωνίας καὶ μιὰ πολὺ τολμηρὴ μᾶς καὶ ἀρχιβά νός τόρα πληρωμένη πλάνη.

Προσπαθοῦσαν, ἀσυναίσθητα οἱ πολλοὶ νὰ σταματήσουν τὴν ἔξελιξη, πίστεψαν πῶς ὁ ἀναστήσουν τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, καὶ ἀπὸ ἀνόητη ματαιοδοξία καὶ φτωχαλοξονεία, πῶς ἄμα ξανάζωντανέψουν τὴν ἀρχαία γλῶσσα θὰ γρίσουν πίσω οἱ παλιὲς δόξες καὶ τὰ παλιὰ μεγαλεῖα, οὐτοπίες δηλ., καὶ σκέψεις ἀντίθετες μὲ τὴν πραγματικότητα.

Δὲν είχαν καταλάβει οἱ ἀνθρώποι ἐκείνοι τὸν νόμους τῆς ζωῆς, ὅτι δηλαδὴ αὐτὴ τρέφεται καὶ καλλιεργεῖται μὲ πράγματα καὶ ὅργανα ζωντανά καὶ ὅχι νεκρά. Δὲν ἔνοιωσαν, ὅτι κίνητρο κάθε παρορμήσεως στὴν ἐκπαίδευση εἶναι τὸ συναίσθημα καὶ τὸ κίνητρο αὐτὸν οὔτε νὰ τ' ἀγγίξῃ κατώρθωντε τότε ἡ ἀρχαία γλῶσσα, οὔτε ἡ καθαρεύουσα. Τὸ σωστὸ θά ἡταν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση νὰ μηδὲ στὰ σχολεῖα ἡ ζωντανή μας γλῶσσα· μ' αὐτὸν δὲν ἔγινε· καὶ ἔξηγει ὁ κ. Τριανταφυλλίδης πῶς γελάστηκαν οἱ τότε ἀνθρώποι, τὴν μεγάλη πλάνη τοῦ Κοραῆ, ποὺ τὴν ἀκόλουθον καὶ τόρο ἀκόμη πολλοῖ, ὅτι δηλαδὴ ἡ μεταβολή, ποὺ είχε γίνει σιγά σιγά στὴ γλῶσσα μας σὲ δυὸ χιλιάδες χρόνια μέσα, ἀπὸ τὴν ἔξελιξη ἡταν ἀποτέλεσμα τῆς σκλαβιᾶς, παραφθορᾶς καὶ ἐκχυδαΐσμος. Δὲν κατάλαβαν πῶς μοναδικὴ βάση κάθε γλώσσας εἶναι τὸ στόμα καὶ ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ, καὶ τὸ κατασκεύασμα τῆς καθαρεύουσας ποὺ δὲν είχε τὸ στήριγμα αὐτό, ἡταν ἔκειρρφωτο μετέωρο.

Γελάστηκαν ἡ καλλίτερα τυφλώθηκαν καὶ δὲν ἔβλεπαν τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα, ποὺ ἔφερνε ἡ καθαρεύουσα στὴν ἐθνική μας παιδεία, στὴ λαϊκὴ μόρφωση καὶ στὴ γλῶσσα τὴν ἑδία. Κι' ἔτοι νικᾶ ἡ πλάνη κι' ἀπὸ τὸ 1834 διώχνεται ὅλότελα ἡ δημοτική, κι' ἐπί-σημη γλῶσσα στὸ σχολεῖο γίνεται τὸ νόθο κατασκεύασμα, ποὺ οὕτε ἀρχαία οὔτε νέα εἶναι ἡ καθαρεύουσα. "Ἐπειτα σύντομα ἔξιστορεῖ τὶς μορφὲς καὶ τὰ παραστρατήματα τῆς σχολικῆς γλώσσας, ποὺ φαίνονται στὸ "Ἀναγνωστικὰ βιβλία καὶ στὶς Γραμματικές.

Μὲ δῆλα τὰ παραπάνω παρατηρεῖ ὁ κ. Τριανταφυλλίδης, ὅτι ἡ διαμαρτυρία τῶν ὁρθοφρονούντων πνευματικῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἔθνους, δῆλο καὶ δυναμώνει, κι' ἔτοι ἡ σημερινὴ μεταρρύθμιση δὲν εἶναι ἀνταύγεια φεύγικη, μὰ φῶς ἀλλοθινὸ τῆς ζωῆς, ποὺ ἀπὸ καιρὸ εἰχε φωτίσει τὶς κορυφὲς τῆς πνευματικῆς πατρίδας.

Κι' ὅπως πάντα μεθοδικὸς καὶ πειστικὸς ἔρευνητής φέρονται λόγια τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Τρικούπη, τοῦ Τερτούτη, καὶ τὴ βαθυστόχαστη ἀλήθεια τοῦ Βερναφόρκη, πῶς ἀπ' τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλογογία φωτίστηκε καὶ ζωτάνεψε πνευματικὴ ἡ Εὐρώπη καὶ νεκρωθήκαμ' ἐμεῖς.

Καὶ γιὰ κορύφωμα τῆς διαμαρτυρίας αὐτῆς, τὰ λόγια τοῦ γλωσσολόγου κ. Χατζιδάκη ὅτι «ὅ ἀπώ τερος σκοπὸς τοῦ καθαρισμοῦ εἰναι ὅχι μόνον ἀνέφικτος ἀλλὰ καὶ βλαβερός» ἀφοῦ καὶ ἀν κατωρθώναμε νὰ πλησιάσωμε τὴν ἀρχαία Ἀττικὴ θὰ φτάναμε σὲ μεγάλη ἐθνική συμφορά.

Σὲ μεταγενέστερη ἐποχῇ φαίνεται πιὰ καθαρά, ὅτι ἡ γλωσσικὴ μεταρρύθμιση ἦταν ἔνα ζήτημα ζωτικό, ποὺ τὸ αἰσθάνονταν οἱ πρόδοροι τοῦ πρόσδομοι καθέ έποχῆς καὶ κάθε ἑδεας, ὅπως ὁ Φατσέας, ὁ Βεργωτής, ὁ μεγάλος Ψυχάρης καὶ ὁ Φωτιάδης.

Ὦς πρὸιν εἰχαμε μόνο ἄτομα, ποὺ φώναζαν, ἀργότερα δημως ἔχομε τὴν κοινωνία ὅλον· κληρη ποὺ αἰσθάνεται τὸ δίκιο της, ἐνδιαφέρεται, ἀνησυχεῖ, τὸ γυρεύει.

Τὸ κράτος δημως ὡς τελευταῖα φάνηκε δισταχτὸ καὶ μὲ τὶς ἀποφάσεις του ἔβαζε φραγμοὺς στὸ φουσκωμένο ποτάμι τοῦ δημοτικοῦ. Ἀπὸ τὰ πορίσματα μᾶς κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς στὰ 1914 διακηρύσσεται ἡ ζρεωκοπία τοῦ Δημοτικοῦ σχολειοῦ μὲ τὴν καθαρεύουσα, κι' ἀναγνωρίζεται ἐπίσημα πιὰ ἡ ἀλήθεια.

Ἐπρεπε δημως νὰ δημιουργηθῇ μιὰ νέα κατάσταση στὸ κράτος, ἔνας συναγερμός, μιὰ ἐπανάσταση πολιτικούντων, ν' ἀγκαλιάσῃ τὸ ζήτημα καὶ νὰ τὸ λύση τελειωτικά.

"Η κυβερνητικὴ ἀπόφαση συμβολίζει μιὰ νέα ἐποχὴ γιὰ ὅλοκληρη τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς φυλῆς μας.

Τὸ νέο ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα σημειώνει τὸ σημαντικότατο σταθμὸ τοῦ πολιτισμοῦ μας, βασίζεται καὶ κορυφώνεται στὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας.

Τελειώνοντας ὁ κ. Τριανταφυλλίδης ἀναπτύσσει τὸ σκοπὸ τῶν γλωσσικῶν μαθημάτων, ποὺ θὰ είναι, νὰ ξηγήσουν στοὺς δασκάλους τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρυθμίσεως, τὴν ίστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος νὰ χύνουν φῶς σὲ κάθε πρόληψη καὶ πλάνη.

Θά ξηγηθῇ δηλ. ὅτι ἡ γλῶσσα δὲ ζεῖ μὲ τὴ γραμματικὴ οὔτε κανονίζεται αὐθαίρετα, παρὰ σὰν ζωντανὴ ἔκφραση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἔχει ὀδηγὸ γιὰ τὴ κρήση τῆς στὸν καθένα τὸ γλωσσικό του αἰσθῆμα.

"Ἔχει βέβαια κι' ἡ δημοτικὴ τὴ Γραμματικὴ της, μὰ σύντομη σὲ ἀπλούς καὶ λίγους κανόνες, ποὺ τοὺς ἐπιζητεῖ καὶ τοὺς θεστίζει τὸ γλωσσικό μας αἴσθημα.

Μὲ μιὰ βασισμένη συμβουλὴ τελειώνει τὴν εἰσηγητικὴ μᾶλλον μὰ καὶ διαφωτιστικὴ δημιλία του ὁ κ. Τριανταφυλλίδης. Προσκαλεῖ τοὺς δασκάλους νὰ προσέξουν, στό, ὅτι δημοτικισμὸς δὲν εἶναι τυπωμανία καὶ σχολαστικότητα, ἀλλὰ ζωὴ καὶ ούσια· μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ διδάξωμε στὰ παιδιά μας πράγματα κι' ὅχι τύπους καὶ φαινόμενα.

"Η δημοτικὴ στὸ σχολεῖο, λέγει, εἶναι ἀφετηρία ζωῆς καὶ δημιουργίας, εἶναι σύνθημα, ποὺ καλεῖ τοὺς δασκάλους νὰ συνεχίσουν μὲ περισσότερη πίστη τὸ ἔργο τους.

A. ΜΑΡΣΕΛΟΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1919.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΙ' ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ.— "Ολοι ἔρθομε πώς τὸ σχολεῖο ἀποστολὴν ἔχει νὰ μπάση τὸ παιδὶ στὴν ἔννοια τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς μας ζωῆς, νὰ τοῦ ἀνοίξῃ τὰ σωματικὰ καὶ πνευματικὰ μάτια, νὰ τοῦ καλλιεργήσῃ τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά.